

zen. Květy oboupohlavné, pravidelné; okvětní lístky (4-)5, vytrvalé za plodu; tyčinek 8-25 s rozšířenou bází nitek na podplodním terči v 1-2 kruzích; gyneceum svrchní, srostlé z 10 plodolistů. Plod shora smáčklá bobule. — 17 druhů domácích převážně v teplých pásmech Nového světa. — Entomogam. Autogam. Endozoochor.

1. *Phytolacca americana* L. — líčidlo americké
Tab. 13/2

Phytolacca americana LINNAEUS Sp. Pl. 441, 1753. — Syn.: *Phytolacca decandra* L. Sp. Pl. ed. 2, p. 631, 1762. — *P. vulgaris* CRANTZ Inst. Rei Herb. 2: 484, 1766.

EXSİKÁTŮ: Extra fines: Fl. Lusit. Exs., no 1024. — HOHENACKER ARZN.- u. Handelspfl., no 41. — Reliq. Maill., no 396. — SINTENIS Iter Thessal. 1896, no 1190.

Kořenový systém mohutný, hlavní kořeny ztlustlé s četnými tenčími vedlejšími, na povrchu bradavčité. Lodyhy až přes 2 m vys. Listy podlouhlé až eliptické, zřídka vejčité, nejčastěji 13,5 cm dl., 5 cm šir., celokrajné, ostře špičaté, na bázi pozvolna zúžené v řapík, lysé, s žilkami 3. řádu již ± nezřetelnými; řapíky listů v stř. části lodyhy ca 3 cm dl., v hor. části ca 1,5 cm dl. Květy v několika ± přímých hroznech, ca 12 cm dl., 2 cm šir., ± zděli nebo delších než odpovídající listy; podpůrné listeny 2-3 mm dl., čárkovité, blanité; květní stopky (i vřeteno květenství) hranaté až křídlaté, drsné, na bázi ± rozšířené, narůžovělé; listénce podobné listenům, ca 1,7 mm dl., v horní třetině stopky nebo až pod květem. Okvětních lístků 5, široce vejčité, ca 2,5 mm dl., 2 mm šir., konkávní, bílé, za plodu vytrvalé, růžové; tyčinek většinou 10, ale i více, v 1-2 kruzích; gyneceum synkarpní z 10 úplně srostlých plodolistů, čnělky ca 0,8 mm dl., zakřivené. Plod shora smáčklá, téměř černá (výjimečně bílá) bobule, 7-8 mm šir.; se-

meno 3 mm vel., čočkovitě smáčklé, černé, lesklé. VII-IX. Hkf, Gf.

$2n = 36$ (extra fines)

Ekologie a rozšíření v ČSR: Neofyt. V minulosti často pěstováno v zahradách a dočasné zplnění zjištěno v těchto městech: Praha, Roudnice, Mnichovo Hradiště, Klobouky. Lokality zjištěné po r. 1930 v panonském termofytiku mají podobný ráz stanovišť (okraje lesů, křoviny, u lesních cest) jako na Slovensku; je třeba ověřit, zdali se na nich udržuje trvale jako v Záhorské nížině.

T: 19. B. Karp. step. (Hluk. les Hluboček, 1931), 21. Haná (Přerov, Žebračka, 1938). — Pravděpodobný výskyt i v 18. Jihomor. úv. (těsně za hranicemi na Slovensku na okrajích borů a u lesních cest mezi obcemi Brodské-Gbely-Kopčany na více místech, 1956, 1961).

Celkové rozšíření: Původní ve v. části Severní Ameriky, synantropní výskyt zejména ve vinohradnických oblastech j. a stř. Evropy, s. Afriky a v z. části Asie až po Indii. — Mapy: Common Weeds U.S. 148, 1971; AFE 1980: 101.

Význam: Pěstováno k přibarvování vína, příp. i jiných potravinářských výrobků, lokálně i k barvení textilií (betacyaninové barvivo z bobulí je totožné s barvivem v bulvách červené řepy), kořeny, vzácně i listy a sušené bobule tohoto i jiných druhů byly používány ve farmacii i lidovém léčitelství. Hojně triterpenoidních saponinů.

2. *Sarcoca* RAFIN. — líčivka

Sarcoca RAFINESQUE Fl. Tellur. 3: 55, 1837 emend. SKALICKÝ Preslia 57: 372, 1985. — Syn.: *Pircunia* MOQ. in DC. Prodr. Syst. Natur. 13/2: 29, 1849, p.p. non BERTERO 1829. — *Phytolacca* L. [s.l.] subgen. *Pircunia* (MOQ.) H. WALTER in ENGLER Pflanzenreich IV/83 (= no 39): 38, 1909.

Vytrvalé byliny. Listy podlouhlé až široce eliptické nebo vejčité, střídavé, celokrajné, lysé, krátce řapíkaté (do 1,5 cm dl.) nebo až přisedlé. Květenství hrozen. Květy většinou bílé, pravidelné, oboupohlavné; okvětních lístků 5, vytrvalých i za plodu; tyčinky přisedající rozšířenou bází k podkvětnímu terči; gyneceum svrchní s 8 zcela volnými plodolisty. Souplodí peckoviček s tenkým dužnatým oplodím. — 7 druhů domácích v tropech a subtropích Starého světa. — Entomogam. Autogam. Endozoochor.

1. *Sarcoca esculenta* (VAN HOUTTE) SKALICKÝ —
líčivka jedlá Tab. 13/3

Sarcoca esculenta (VAN HOUTTE) SKALICKÝ Preslia 57: 372, 1985. — Syn.: *Phytolacca esculenta* VAN HOUTTE Fl.

Serres Jard. Eur. 4: 398, 1848. — *Pircunia esculenta* (VAN HOUTTE) MOQ. Fl. Serres Jard. Eur. 9: 236, 1854. — *Phytolacca acinosa* ROXB. sensu auct. europ.

Kořenový systém mohutný, s tlustým hlav-

Tab. 13: 1 *Oxybaphus nycetagineus*. — 2 *Phytolacca americana*, 2a - list, 2b - plod. — 3 *Sarcoca esculenta*, souplodí.

ním a tenkými vedlejšími kořeny. Lodyhy (30-)50-200 cm vys. Listy široce vejčité až široce eliptické, v hor. části lodyhy ca 15 cm dl., 8,5 cm šir., celokrajné, ± tupě špičaté, na bázi náhle nebo pozvolna se zužující v křídlatý krátký řapík (do 1,5 cm dl.), lysé, s žilkami 3. řádu zřetelnými; řapíky i na rubu vyniklá žilnatina žluté až oranžové. Květy v několika ± přímých hroznech, ca 10 cm dl., 2 cm šir., listy nepřesahujících; podpůrné listeny ca 3 mm dl., čárkovité až štětinovité, blanité; květní stopky hranaté, ± hladké, po celé délce ± stejně široké, za květu přímo (za plodu rovnovážně) odstálé; listeny podobné listenům, ca 1,5 mm dl., v polovině stopky. Okvětních listků 5, okrouhle eliptické, ca 3 mm dl., 2,3 mm šir., na konci zaočkované, konkávní, bílé, za plodu vytrvalé, žlutavé nebo narůžovělé; tyčinek většinou 8 v 1(-2) kruzích, prašníky narůžovělé; gyneceum z 8 úplně volných plodolistů, čnělky ca 0,7 mm dl., zakřivené, za plodu ca 1,2 mm dl. Souplodí připomíná vnějškem shora smáčknutou ostružinu, 8-9 mm šir., z 8 modročerných až černých ca 4 mm dl. peckoviček s tenkým dužnatým oplodím; semeno ca 4 mm vel., černé, slabě lesklé, čočkovitě smáčknuté. (VI-)VII-IX. Hkf, Gf.

2n = 36 (extra fines)

48. *Nyctaginaceae* Juss. — nocenkovitě*)

Syn.: *Allioniaceae* REICHENB., *Mirabilaceae* NOVÁK in DOSTÁL.

Lit.: STANDLEY P. C. (1909): The Allioniaceae of the United States with notes on Mexican species. Contr. U. S. Nat. Herb. 12: 303-389.

Vytrvalé byliny. Lodyha s cévními svazky i ve dřeni s anomálním druhotným tloušťnutím. Listy bez palistů, celistvé, celokrajné. Květenství vrcholičnatá, s listeny nesoucími květy jednotlivé nebo v klubičkách obalené několika listenci (brakteolami) srostlými v listenovité útvary podobné kalichům. Květy většinou oboupohlavné, pravidelné, jednoobalné s pěticipým srostlým okvětím (kalichem), barevným nebo zeleným, s kratší nebo delší trubkou; tyčinky volné v různém počtu; semeník svrchní jednoplodolistový, jednopouzdrý, s 1 spodovým příčným nebo obráceným vajíčkem, srostlý s bazální částí okvětní trubky (= antokarp). Plod nažka, jejíž vnější stěnu tvoří antokarp; semeno s moučnatým perispermem (endosperm chybí), zárodek přímý nebo zakřivený. — Asi 30 rodů v tropech a subtropích převážně v Americe (pouze 2 rody původní ve Starém světě). — Entomogam. Autogam., často Kleistogam.

- 1a Květy jednotlivé, obalené 5dílným, za plodu se ± nezvětšujícím zvonkovitým listenovitým útvarem na přímých stopkách květenství; okvěti kolovité nebo nálevkovité, různobarevné, s prodlouženou trubkou (2-3 cm dl.), antokarp elipsoidní, za vlhka neslizovatí 1. *Mirabilis*
 b Květy v klubičkách po 2-4, obalené 5laločným, za plodu zvětšeným široce nálevkovitým listenovitým útvarem na ohnutých stopkách květenství; okvěti nálevkovité, růžové (u kleistogamic-
 kých květů zakrnělé, zelené), s krátkou trubkou (1-2 mm), antokarp obvejcovitý až kyjovitý, za vlhka slizovatí 2. *Oxybaphus*

Ekologie a rozšíření v ČSR: Neofyt. Od 30. let tohoto století vzácně, ale stále častěji pěstována v zahradách a stále častěji dočasně zplaňuje v plotech zahrad, v sídlišťích zejména podél komunikací a na rumišťích v Českém termofytiku i v Českomoravském mezofytiku, avšak alespoň na některých lokalitách v teplých územích se po aklimatizaci udržuje dlouhodobě jako epekofyt (Praha).

Zplaněle: T: 2. Stř. Poohří (Lenešice), 3. Podkruš. pán. (Chomutov), 5. Terez. kotl. (Žalhostice), 10. Praž. ploš. (Praha:Albertov, Pankrác, Prosek, Vysocany), 14. Cidl. pán. (Nový Bydžov; Prasek), 15. Pard. Pol. (Ostřešany). — M: 38. Bud. pán. (České Budějovice; Hluboká, břeh Munnického rybníka), 41. Stř. Povlt. (Luka pod Mednikem), 49. Frýdl. pah. (na více místech mezi obcemi Frydlant a Lázně Libverda), 60. Orl. opuky (Častolovice, publ. ROUFRNA jako *Phytolacca americana* - BRNM), 63a. Žamb. (Horní Černá), 76. Mor. brána (Odry).

Celkové rozšíření: Původem z jv. Asie od Pákistánu po Japonsko. Druhotně v různých zemích Evropy. — Mapy: AFE 1980: 101.

Význam: Užívána k barvení vína aj. potravinářských výrobků jako *P. americana*, rovněž i ve farmacii, občas se pěstuje i jako okrasná rostlina (např. v Praze ve Vrtbovské zahradě nebo v pouličních plochách zeleně). Mladé prýty i listy se vzácně používají jako špenát. Obsah toxických saponinů je nízký.

*) Zpracoval V. Skalický.